

Sygn. akt. I ACa 473/13

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 grudnia 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Rzeszowie Wydział I Cywilny w składzie:

Przewodniczący	SSA Anna Gawelko
Sędziowie:	SA Kazimierz Rusin SA Dariusz Mazurek (spr.)
Protokolant:	st.sekr.sądowy Justyna Stępień

po rozpoznaniu w dniu 19 grudnia 2013 r. na rozprawie sprawy
z powództwa **J. S. i B. S. (1)**

przeciwko **M. S.**

o zachówek

na skutek apelacji powódki B. S. (1) i pozwanego M. S.

od wyroku Sądu Okręgowego w Krośnie

z dnia 19 marca 2013 r., sygn. akt I C 298/12

I. **zmienia** zaskarżony wyrok w ten sposób, że:

- zasądza** od pozwanego M. S. na rzecz powoda J. S. kwotę 57.810zł (pięćdziesiąt siedem tysięcy osiemset dziesięć) z tym, że odracza obowiązek zapłaty zasądzonej kwoty do dnia 30 czerwca 2014r. z odsetkami ustawowymi na wypadek opóźnienia w płatności we wskazanym terminie,
- zasądza** od pozwanego M. S. na rzecz powódki B. S. (1) kwotę 38.540zł (trzydzieści osiem tysięcy pięćset czterdzieści) z tym, że odracza obowiązek zapłaty zasądzonej kwoty do dnia 30 czerwca 2014r. z odsetkami ustawowymi na wypadek opóźnienia w płatności we wskazanym terminie,
- oddala** w pozostałej części powództwo B. S. (1) i J. S.,
- przyznaje** od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Krośnie na rzecz Kancelarii Radcy Prawnego K. J. w I. wynagrodzenie w kwocie 4.428zł (cztery tysiące czterysta dwadzieścia osiem) tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanemu M. S. z urzędu,
- nie obciąża** pozwanego M. S. kosztami procesu na rzecz powodów,

II. **oddala** w pozostałej części apelację powódki B. S. (1) i pozwanego M. S.,

III. koszty postępowania apelacyjnego pomiędzy stronami wzajemnie **znosi**,

IV. **przyznaje** od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Krośnie na rzecz Kancelarii Radcy Prawnej K. J. w I. wynagrodzenie w kwocie 3.628 zł (trzy tysiące sześćset dwadzieścia osiem) tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu pozwanemu w postępowaniu apelacyjnym.

Sygn. akt I ACa 473/13

UZASADNIENIE

Powodowie J. S. i B. S. (1) domagali się zasądzenia od pozwanego M. S. kwoty po 96 350 zł tytułem zachowku wraz z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu i kosztami procesu.

Sąd Okręgowy w Krośnie rozstrzygając o żądaniach powodów wyrokiem z dnia 19 marca 2013r. zasądził od pozwanego na rzecz powoda J. S. kwotę 96 350 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 4 kwietnia 2012r i kosztami procesu w kwocie 3 600 zł. Oddalił w całości żądanie powódki B. S. (1) o zachowek.

W uzasadnieniu wyroku Sąd Okręgowy wskazał, że oparł rozstrzygnięcie o następujące ustalenia faktyczne: Spadkodawczyni W. S. zmarła w dniu 2 maja 2010r. w S.. Jako spadkobiercy ustawowi pozostały po niej dzieci J. S. i B. S. (1). Postanowieniem z dnia 21 października 2011r. Sąd Rejonowy w Sanoku stwierdził, że spadek po W. S. na podstawie testamentu nabyły wnuki: M. S. w 385400/572370 części, P. S. i T. S. po 93485/572370 części. W spadku po W. S. pozostał majątek obejmujący prawo do lokalu mieszkalnego w S. na ulicy (...) o wartości 164 900 zł, zabudowaną nieruchomość położoną w P. o pow. 0,77 ha i wartości 184 000 zł, udział 1/3 części we współwłasności nieruchomości położonej w S. obręb O. oznaczonej jako działka (...) o wartości udziału 69 900 zł i udział 1/3 części we współwłasności nieruchomości położonej w S. obręb O. oznaczonej jako działka (...) o wartości udziału 37 500 zł. Powódka B. S. (1) jest matką pozwanego. J. S. jest jego wujem i ojcem powołanych do dziedziczenia po W. S. na podstawie testamentu, P. S. i T. S.. Powódka B. S. (1) została w przeszłości pozbawiona władzy rodzicielskiej nad synem M.. Wówczas powód został umieszczony w rodzinie zastępczej swojej babki W., która go wychowała. W. S. razem z wnukiem i córką B. zamieszkiwali w mieszkaniu spadkodawczyni w S. na ulicy (...). B. S. (1) jest alkoholikiem. Przez wiele lat były podejmowane nieskuteczne próby jej leczenia z nałogu. Powódka w przeszłości nałogowo spożywała alkohol, nigdzie nie pracowała, włóczyła się po mieście z osobami pijącymi nałogowo alkohol. Swoim zachowaniem w domu doprowadzała do awantur. Również po śmierci matki powódka nie zmieniła swojego zachowania. Również na chorobę alkoholową cierpiał powód J. S.. J. S. od 1986r. mieszka z własną rodziną: żoną i dwoma synami. Nie interesował się losem matki i siostrzeńca. Do matki zgłaszał się gdy potrzebował pieniędzy. Czasami tylko przejawiał zainteresowanie jej losem.

Oceniając zgromadzony materiał dowodowy Sąd Okręgowy ocenił, że niesporne pomiędzy stronami były okoliczności dotyczące składu i wartości masy spadkowej po W. S.. Jako wiarygodne ocenił Sąd Okręgowy zeznania świadków, za wyjątkiem zeznań M. C., które ocenił jako częściowo wiarygodne. W oparciu o powyższe Sąd Okręgowy dokonał rozważań nad zasadnością żądań powodów w oparciu o przepis art. 991k.c. Zwrócił uwagę, że testament nie zawiera oświadczenia spadkodawcy o wydziedziczeniu spadkobierców ustawowych. Jednak mimo to ocenił, że zachodzą okoliczności, które w odniesieniu do B. S. (1) należało ocenić jako odpowiadające woli spadkodawczyni o wydziedziczeniu córki ze względu na jej rażąco naganne zachowanie i nierealizowanie obowiązków wobec rodziny, a zwłaszcza wobec dziecka, które wychowywała spadkodawczyni. W ocenie Sądu powołanie do dziedziczenia przez W. S. wnuków w miejsce dzieci należało interpretować w ustalonych przez Sąd okolicznościach jako wyrażenie woli spadkodawcy, że dzieci jako spadkobiercy ustawowi nie powinny dziedziczyć. W ocenie Sądu Okręgowego istniały warunki aby przy zastosowaniu art. 5 w związku z art. 1008 k.c. ocenić wole zmarłej jako wole pozbawienia zstępnych możliwości dziedziczenia w związku z niedopełnieniem przez nich obowiązków rodzinnych wobec spadkodawcy. Pomimo to Sąd Okręgowy ocenił, że co do osoby powoda J. S. nie zachodzą okoliczności o których mowa w art. 1008 k.c., na podstawie których mogło dojść do wydziedziczenia go od spadkobrania. W ocenie Sądu pozwany nie wykazał wszystkich elementów niezbędnych do przyjęcia oceny, że zachodziły faktyczne podstawy do wydziedziczenia J. S..

W ocenie Sądu Okręgowego podstawy takie zachodziły wobec B. S. (1), która mieszkała ze spadkodawczynią i przysparzała jej ciężkich przeżyć. Sad I instancji ocenił, że nawet przy przyjęciu, że również w stosunku do powódki nie doszło do wydziedziczenia, to jej żądanie zapłaty należnego jej zachowku należało ocenić jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.).

Rozstrzygnięcie o kosztach procesu Sąd Okręgowy uzasadnił zasadą odpowiedzialności za wynik sprawy (art. 98 § 1 k.p.c.).

Wyrok Sądu Okręgowego w Krośnie zaskarżyli:

- powódka B. S. (1) w części oddalającej powództwo i rozstrzygającej o kosztach procesu;
- pozwany M. S. w części uwzględniającej powództwo J. S..

Powódka B. S. (1) zarzuciła wyrokowi w zaskarżonej części błąd w ustaleniach faktycznych przez przyjęcie, że w testamencie sporządzonym przez spadkodawczynię zawarte są okoliczności wskazujące na wolę W. S. wydziedziczenia córki oraz przez przyjęcie, że pozwany udowodnił na podstawie niegodnego zachowania powódki, że zachodzą przesłanki do jej wydziedziczenia, podczas gdy pozwany nie podnosił takiego zarzutu w toku procesu.

Ponadto powódka zarzuciła naruszenie przepisów postępowania art. 316 k.p.c. poprzez pominięcie przez Sąd okoliczności, że:

- wobec powódki nie były prowadzone postępowania karne w związku z zachowaniem powódki wobec członków rodziny;
- powódka mieszkała ze spadkodawczynią aż do śmierci spadkodawczyni i kiedy pozwalał na to jej stan zdrowia przyczyniała się do utrzymania wspólnego gospodarstwa domowego;
- nawet przyjmując naganne zachowanie powódki, spadkodawczyni faktycznie przebaczyła córce.

Apelująca zarzuciła również obrazę prawa materialnego:

- przepisu art. 5 k.c. poprzez przyjęcie, że ma on zastosowanie w niniejszej sprawie;
- art. 1008 i 1009 k.c. poprzez przyjęcie, że treść testamentu sporządzonego przez spadkodawczynię wskazuje na wolę wydziedziczenia powódki.

Wskazując na powyższe zarzuty apelująca domagała się zmiany wyroku w zaskarżonej części i uwzględnienie żądań powódki oraz zasądzenia od pozwanego na rzecz powódki kosztów procesu i postępowania apelacyjnego.

W uzasadnieniu apelacji powódka argumentował, że niesporna w sprawie okoliczność, że powódka cierpiała na chorobę alkoholową i zaburzenia psychiczne nie mogła decydować o tym czy powódka może domagać się od pozwanego należnego jej zachowku. Podnosiła, że pominięty przy ocenie stanu faktycznego został fakt, że gdy ze względu na stan zdrowia powódka mogła pracować to przyczyniała się do utrzymania wspólnego gospodarstwa. W ocenie apelującej W. S. sporządzając testament doskonale orientowała się na czym polega instytucja wydziedziczenia, jednak z niej nie skorzystała.

Pozwany M. S. zarzucił wyrokowi w zaskarżonej części:

1. Naruszenie przepisów postępowania w zakresie art. 233 § 1 k.p.c :
 - a) poprzez uznanie, że pominięcie w testamencie dzieci oraz powołanie wnuków było wyrazem woli wydziedziczenia wyłącznie B. S. (1), mimo braku jakichkolwiek podstaw do takiej oceny;

b) poprzez uznanie, że wola wydziedziczenia wyłącznie B. S. (1) i brak takiej woli spadkodawczyni wobec J. S. wynika z zeznań świadka B. S. (2), mimo braku do takiej oceny podstaw;

c) poprzez uznanie, że strona pozwana nie wykazała wszystkich niezbędnych przesłanek, które skutkować mogły uznaniem, że także J. S. został przez matkę wydziedziczony w kontekście przesłanek związanych z zasadami współżycia społecznego.

2. Naruszenie przepisów prawa materialnego:

a) w zakresie przepisu art. 948 § 1 k.c. przez uznanie na podstawie interpretacji treści testamentu, że wolą spadkodawczyni było wydziedziczenie wyłącznie B. S. (1), a nie obojga spadkobierców ustawowych;

b) w zakresie przepisu art. 1008 punkt 1 i 3 k.c. przez błędną wykładnię polegającą na ocenie, że zgodnie z tym przepisem wydziedziczenie uzasadniają tylko drastyczne okoliczności, konsekwencją czego było niewłaściwe zastosowanie przepisu polegające na ocenie, że takie drastyczne okoliczności nie zachodziły w relacjach pomiędzy J. S. a spadkodawczynią;

c) w zakresie przepisu art. 5 k.c. przez uznanie, że zasądzenie zachowku na rzecz pozwanego nie narusza zasad współżycia społecznego.

Wskazując na te zarzuty pozwany domagał się zmiany zaskarżonego wyroku i oddalenia powództwa J. S. oraz wniosku o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów zastępstwa procesowego i przyznanie niepokrytych w żadnej części kosztów zastępstwa procesowego udzielonego pozwanemu z urzędu.

Ewentualnie, na wypadek nie podzielenia takiej oceny, apelujący zarzucił naruszenie art. 995 § 1 w związku z 481 § 1 k.c. poprzez zasądzenie odsetek ustawowych od dnia 4 kwietnia 2012r., pomimo braku podstaw, a także naruszenie art. 320 k.p.c. poprzez nie uwzględnienie wniosku o odroczenie terminu spełnienia świadczenia i naruszenie art. 102 k.p.c. poprzez nie uwzględnienie wniosku o nieobciążanie pozwanego kosztami procesu.

W tym wypadku apelujący domagał się zmiany zaskarżonego wyroku poprzez zasądzenie odsetek od upływu terminu do spełnienia świadczenia, ustalonego w wyroku zgodnie z wnioskiem pozwanego i nie obciążanie pozwanego kosztami zastępstwa procesowego poniesionymi przez powoda J. S..

W uzasadnieniu apelacji pozwany argumentował, że wolą spadkodawcy było wydziedziczenie obu spadkobierców ustawowych, a ustalenia Sądu, że dotyczyło to wyłącznie córki nie znajdują uzasadnienia w okolicznościach sprawy. W ocenie apelującego celem oceny skuteczności wydziedziczenia również w odniesieniu do J. S. konieczne było dokonania oceny spełnienia przesłanek wydziedziczenia wynikających z art. 1008 punkt 1 i 3 k.c., a nie tylko art. 1008 punkt 3 k.c. Apelujący powołał się przy tym na cytowane w uzasadnieniu apelacji zeznania świadków. Pozwany podnosił, że Sąd I instancji w swojej ocenie zupełnie pominął relacje pomiędzy powodem a pozwanym i okoliczność, że jako wujek nie interesował się losem pozwanego, nie wspierał go i nie pomagał mu, pomimo, że zachodziła taka konieczność.

Odnosząc się do żądań zgłoszonych jako ewentualne apelujący argumentował, że roszczenie o zachówek staje się wymagalne z chwilą określenia przez sąd jego wysokości. Podnosił, że Sąd Okręgowy nie odniósł się do złożonego przez pozwanego w trybie art. 320 k.p.c. wniosku o odroczenie terminu spełnienia świadczenia, pomimo, że pozwany nie posiada środków na zaspokojenie roszczeń z tytułu zachowku. Podnosił apelujący, że Sąd Okręgowy nie odniósł się do wniosku o nie obciążanie pozwanego kosztami i twierdził, że pozwany nie dał podstaw do wytoczenia powództwa w niniejszej sprawie.

W odpowiedzi na apelację powódki pozwany domagał się jej oddalenia i zasądzenia kosztów zastępstwa procesowego udzielonego pozwanemu w postępowaniu apelacyjnym z urzędu.

Sąd Apelacyjny w Rzeszowie rozpoznając apelację powódki B. S. (1) i pozwanego M. S. zważył, co następuje:

Obie apelacje zasługują na częściowe uwzględnienie.

Omówienie zarzutów zawartych w apelacjach powódki i pozwanego rozpocząć należy od ustosunkowania się do zawartego w apelacji powódki zarzutu oparcia zaskarżonego wyroku o błędne ustalenia faktyczne przez ustalenie na podstawie sporządzonego przez W. S. testamentu faktu wydziedziczenia powódki.. Rozważania Sądu Apelacyjnego nad tymi zarzutami w znacznej części zachowują aktualność w odniesieniu do podniesionych przez apelujących zarzutów naruszenia art. 948 § 1, 1008 i 1009 k.c.

Dokonując rozważań tych kwestii Sąd Apelacyjny podziela stanowisko judykatury, zgodnie z którym celem instytucji zachowku jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny wymienionych w art. 991 § 1 k.c. przez zapewnienie im niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określone w powołanym przepisie ułamkowi wartości udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym.

Uprawnienie z tytułu zachowku ma charakter prawa podmiotowego. Dlatego w ocenie Sądu Apelacyjnego jakiegokolwiek ograniczenie tego prawa musi znajdować podstawę w ustawie. Przewidziana w ustawie Kodeks cywilny w art. 1008 instytucja wydziedziczenia stanowi podstawę do pozbawienia uprawnionego do zachowku tego prawa podmiotowego, ale tylko w okolicznościach w nim określonych. Z treści art. 1008 k.c. wynika, że wydziedziczenie wymaga złożenia przez spadkodawcę oświadczenia o wydziedziczeniu ze wskazaniem osoby której ono dotyczy oraz podaniem przyczyny wydziedziczenia.

Omówiony charakter prawa do zachowku i szczególne rygory od jakich ustawodawca uzależnił możliwość pozbawienia uprawnionego prawa do zachowku dał podstawę do oceny przez Sąd Apelacyjny, wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, że wydziedziczenia jako podstawy pozbawienia uprawnionego prawa podmiotowego nie można domniemywać. Odnosząc tę ocenę do okoliczności niniejszej sprawy należy podkreślić, że testament sporządzony przez W. S. nie zawierał żadnego oświadczenia, które dotyczyłoby spadkobierców ustawowych. Oświadczenie złożone przez spadkodawczynię w testamencie nie zawiera jakiegokolwiek oświadczenia na temat dzieci spadkodawczyni, ich zachowania i sposobu życia. Dlatego dokonane przez Sąd Okręgowy na podstawie treści testamentu i w oparciu o treść złożonych w sprawie zeznań świadków ustalenia należy ocenić jako nadinterpretacji oświadczenia testamentowego W. S. i treści przeprowadzonych dowodów osobowych . W tym zakresie zaskarżony wyrok narusza zarówno przepisy postępowania (art. 233 § 1 k.p.c.) jak i prawo materialne (art. 1008 i 1009 k.c.). Błędne założenie o dopuszczalności wyinterpretowania treści oświadczenia spadkodawcy o wydziedziczeniu na podstawie innych ustalonych w sprawie faktów, które legło u podstaw zaskarżonego wyroku (art. 231 k.p.c.), było też przyczyną braku konsekwencji w przyjętej w zaskarżonym wyroku ocenie postaw powodów i nieuzasadnione różnicowanie ich uprawnień w oparciu o przepis art. 1008 k.c.

Ze wskazanych wyżej względów Sąd Apelacyjny wykluczył aby w okolicznościach faktycznych sprawy istniały podstawy do ustalenia i oceny przez Sąd Okręgowy, że W. S. poprzez złożenie oświadczenia o jakim mowa w art. 1008 k.c. wydziedziczyła któregokolwiek z powodów, przez co pozbawiła ich prawa do zachowku.

Ponieważ jednak prawo do zachowku jak już wspomniano jest prawem podmiotowym, to zachodzi potrzeba oceny realizacji tego uprawnienia w płaszczyźnie nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.). Sąd Apelacyjny opowiada się za poglądami zgodnie z którymi dokonując osądu roszczenia o zachowek w aspekcie zgodności żądania z zasadami współzycia społecznego trzeba mieć na uwadze, że prawa uprawnionego do zachowku przysługujące mu ze względu na szczególny, bardzo bliski stosunek rodzinny, istniejący między nim a spadkodawcą, służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma względem swoich najbliższych oraz realizacji zasady, iż nikt nie może na wypadek swojej śmierci rozporządzić swoim majątkiem zupełnie dobrowolnie, z pominięciem swoich najbliższych. Sąd Apelacyjny przy rozpoznaniu niniejszej sprawy zgadza się z poglądem, że w sprawie o zachowek nie jest wyłączone

obniżenie należnej z tego tytułu sumy na podstawie art. 5 k.c. w pewnych szczególnych i wyjątkowych sytuacjach, na przykład gdy głównym składnikiem spadku jest prawo do lokalu służące zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych zobowiązanego do zapłaty zachowku w razie braku możliwości do zaspokojenia tych potrzeb oraz gdy inne składniki spadku nie wystarczą na zaspokojenie roszczenia z tytułu zachowku (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1981 r., III CZP 18/81, OSNC 1981, nr 12, poz. 228, z glosą A. Szpunara, NP 1983, nr 2, s. 94, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2001r. sygn.. IV CKN 250/00, wyrok Sądu Najwyższego z 7 kwietnia 2004 r. IV CK 215/03, wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 22 kwietnia 2009 r. sygnatura akt I ACa 459/08).

Sąd Apelacyjny rozpoznając apelację stron opowiada się również za poglądami judykatury zgodnie z którymi oceniając zgodność żądania o zachówek w świetle zasad współżycia społecznego należy dokonywać tej oceny pod tym kątem relacje pomiędzy uprawnionym do zachowku a zobowiązanym z tego tytułu, a nie relacje pomiędzy uprawnionym do zachowku i spadkodawcą. Pogląd ten jest całkowicie uzasadniony biorąc pod uwagę, że przedmiotem oceny na podstawie art. 5 k.c. jest prawo podmiotowe przysługujące uprawnionemu wobec zobowiązanego, a zatem należy uwzględnić okoliczności danej sprawy odnoszące się do konkretnych relacji pomiędzy tymi podmiotami. Dlatego pomimo, że żaden z przepisów tytułu IV Kodeksu cywilnego o zachowku nie przewiduje możliwości obniżenia wysokości świadczenia wynikającego z prawa do zachowku to ze względu na zasady współżycia społecznego odnoszące się do poczucia słuszności i sprawiedliwości istniały w ocenie Sądu Apelacyjnego podstawy do obniżenia wysokości należnego powodom świadczenia na podstawie art. 5 k.c. Chociaż ocenę tę należało zindywidualizować w stosunku do każdego z powodów to stwierdzić trzeba, że istnieją pewne obiektywne okoliczności, które należało wziąć pod uwagę w takim samym stopniu w odniesieniu do obojga powodów, oceniając ich żądanie pod kątem zasad współżycia społecznego. Wartość prawa do zachowku należnego powodom przekracza połowę wartości spadku nabytego przez pozwanego na podstawie dziedziczenia testamentowego po W. S., przy czym aż 164 900 zł t.j. niemal połowę wartości nabytego przez pozwanego spadku stanowi równowartość prawa do lokalu mieszkalnego w którym mieszka pozwany z powódką B. S. (1). Należało przy tym uwzględnić okoliczność, że pozwany jest młodym uczącym się człowiekiem, kontynuującym naukę na studiach wyższych między innymi dzięki pomocy finansowej instytucji pomocy społecznej. Okoliczności faktyczne ustalone przez Sąd Okręgowy na podstawie zeznań świadków dawały podstawę do ustalenia, że pozwany nie korzystał z pomocy finansowej powodów. Dodatkowo na niekorzyść powódki B. S. (1) należało ocenić okoliczność, że nie brała ona udziału w trudzie wychowania dziecka, a ciężar ten łącznie z obowiązkiem alimentacyjnym przerzucony został w całości na babkę pozwanego. Powódka B. S. (1) pomimo, że mieszka razem z synem nie poczuwa się do obowiązku uczestniczenia w utrzymaniu lokalu. Powodowie w żadnym zakresie nie przyczynili się do powstania i utrzymania majątku spadkowego, a po śmierci W. S. ciężar utrzymania nieruchomości spadł w całości na pozwanego. Przedstawione okoliczności uzasadniają w ocenie Sądu Apelacyjnego konieczność zróżnicowanego obniżenia wysokości należnego powodom świadczenia w oparciu o dokonaną na podstawie oceny sędziowskiej, ocenę zgodności żądania powodów z zasadami współżycia społecznego. Ustalone w sprawie wyżej opisane okoliczności oraz ustalone fakty świadczące o szczególnie nagannym zachowaniu wobec pozwanego jego matki B. S. (1), stanowiły dla Sądu Apelacyjnego podstawę do obniżenia wysokości należnego jej świadczenia o 60%. W ocenie Sądu Apelacyjnego ze względu na okoliczności przedstawione wyżej a odnoszące się do powoda J. S. wysokość należnego mu świadczenia należało obniżyć o 40%.

Konsekwencją takiej oceny była konieczność uwzględnienia w omówionym zakresie apelacji powódki B. S. (1) i pozwanego M. S. i częściowa zmiana zaskarżonego wyroku, na podstawie art. 386 § 1 k.p.c.

Istniały również podstawy do uwzględnienia apelacji pozwanego w zakresie naruszenia art. 320k.p.c. i 481 § 1 k.c. Sąd Okręgowy nie uwzględniając wniosku powoda o odroczenie terminu spełnienia świadczenia naruszył art. 320 k.p.c. Sąd Okręgowy pomimo, że prawidłowo ustalił sytuację osobistą i materialną pozwanego nie wyciągnął z tego prawidłowych wniosków. Pozwany powołując się na okoliczność, że nie posiada środków pieniężnych na zapłatę zachowku, musi zdobyć te środki poprzez sprzedaż części majątku spadkowego, wnioskował o udzielenie mu 6 miesięcznego terminu na spełnienie świadczenia. W ustalonych przez Sąd Okręgowy i Sąd Apelacyjny okolicznościach wniosek pozwanego należało ocenić jako całkowicie uzasadniony. Termin w jakim pozwany zobowiązał się do spełnienia świadczenia należało ocenić jako rozsądny. W sprawie nie występowały inne okoliczności, na podstawie

których wnioski pozwanej można było ocenić jako nieuzasadnione. Z tego względu i na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok i w tym zakresie uwzględnił żądanie pozwanej. Konsekwencją tego była również konieczność zmiany rozstrzygnięcia w zakresie odsetek ustawowych od zasądzonych na rzecz powodów świadczeń.

Obecnie dominującym poglądem w orzecznictwie jest pogląd zgodnie z którym wymagalność roszczenia o zachowek ustalana powinna być na dzień wyrokowania w sprawie. Taki punkt widzenia znajduje oparcie w uchwale 7 sędziów Sądu Najwyższego z 26 marca 1985 r., III CZP 75/84, że wartość spadku, dla potrzeb obliczenia zachowku, ustala się według cen z daty orzekania o roszczeniach z tytułu zachowku. Za takim stanowiskiem przemawia też treść art. 995 k.c., zgodnie z którym wartość przedmiotu darowizny doliczonej do spadku oblicza się według cen z chwili ustalenia zachowku. Odsetki za opóźnienie spełnienia świadczenia należą się więc od dnia ustalenia przez sąd jego wysokości z uwzględnieniem cen z daty orzekania, jako że dopiero z tym momentem roszczenie o zapłatę ustalonej przez sąd kwoty stało się wymagalne. Ze względu na odroczenie terminu spełnienia świadczenia, odsetki należeć się będą od daty wymagalności ustalonej z uwzględnieniem żądania pozwanej o odroczenie spełnienia świadczenia.

Zastosowane już w niniejszej sprawie przez Sąd Apelacyjny zasady słuszności stanowiły również podstawę do zmodyfikowania rozstrzygnięcia o kosztach procesu zgodnie z art. 102 k.p.c. Szczególna sytuacja w jakiej znalazł się pozwany w związku z żądaniem zgłoszonym przez powodów uzasadniała ze względu na poczucie słuszności i sprawiedliwości nie obciążania pozwanej kosztami procesu.

Sąd Apelacyjny nie znalazł podstaw do uwzględnienia apelacji pozwanej w szerszym zakresie. Co prawda znane są Sądowi Apelacyjnemu poglądy zgodnie z którymi art. 5 k.c. może w szczególnych sytuacjach stanowić podstawę nawet do pozbawienia uprawnionego prawa do zachowku, jednak w okolicznościach niniejszej sprawy nie ma on zastosowania. W ocenie Sądu Apelacyjnego wolą spadkodawczyni było pozbawienie powodów możliwości faktycznego dysponowania majątkiem spadkowym, ale nie prawa do tego majątku. Jest oczywiste, że w ustalonych w sprawie okolicznościach gdy oboje powodowie cierpieli na wieloletnie uzależnienie od alkoholu, z którego nie potrafili się wyrwać, ich matka obawiała się powierzenia całego majątku spadkowego w ich ręce. Z drugiej strony tolerowała obecność córki w domu, wizyty syna i nie zerwała kontaktu z dziećmi pomimo ich uzależnienia, rozumiejąc, że zachowania powodów wynikają również z ich choroby i uzależnienia. Rozstrzygając jak w zmienionym wyroku o żądaniu powodów Sąd Apelacyjny wziął te okoliczności pod uwagę, jak również ocenił sytuację pozwanej i rozważył, że dokonany rozkład ciężaru zobowiązania cięższego na pozwanym uwzględnia w należyty sposób interes wszystkich stron. Dlatego dalej idące żądania zawarte w apelacji pozwanej jako nieuzasadnione należało oddalić na podstawie art. 385 k.p.c.

Oddalając w pozostałym zakresie na podstawie art. 385 k.p.c. apelację powódki Sąd Apelacyjny wziął pod uwagę zawarte już w niniejszym uzasadnieniu argumenty przemawiające za częściowym tylko uwzględnieniem żądań powódki.

Rozstrzygając o kosztach postępowania apelacyjnego Sąd Apelacyjny wziął pod uwagę, że wszystkie strony uległy częściowo co do swoich żądań, ponadto strony poniosły podobny zakres kosztów, a ostateczna ocena żądań uzależniona była od oceny Sądu.

Z tych wszystkich względów orzeczono jak w sentencji.